

Чуб В. П.,*кандидат філологічних наук
доцент кафедри романо-германської філології факультету іноземних мов
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
<https://orcid.org/0000-0002-2822-1046>***Яценко І. М.,***старший викладач кафедри романо-германської філології
факультету іноземних мов
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
<https://orcid.org/0009-0002-1444-1934>*

ПОЕТИКА ГУСТАТИВІВ У ДИСТОПІЧНОМУ ДИСКУРСІ: ВІД ДЖ. ОРВЕЛЛА ДО М. УЕЛЬБЕКА ТА А. ВОЛОДИНА

Анотація. У статті здійснено комплексний компаративний аналіз трансформації гастрономічних образів у класичній антиутопії Дж. Орвелла та сучасних дистопічних романах М. Уельбека й А. Володіна. Актуальність дослідження зумовлена «антропологічним поворотом» у гуманітарних науках, де аліментарний код розглядається як складна семіотична система та інструмент біополітичного контролю. Метою роботи є виявлення функціональних особливостей аліментарного коду як засобу моделювання катастрофічного простору та ідеологічного тиску на індивіда.

У ході дослідження встановлено, що гастрономічний образ еволюціонував від елемента побутового опису до маніфесту ідентичності. На матеріалі роману «1984» Дж. Орвелла реконструйовано «поетику нестачі», де ерзац-продукти та ольфакторний терор стають інструментами дегуманізації. У прозі М. Уельбека («Покора», «Серотонін») зафіксовано перехід до «дистопії сурогату», де занепад національного терруару та заміна природних смаків хімічними антидепресантами символізують онтологічну самотність людини в епоху глобалізації. Особливу увагу приділено «постекзотизму» А. Володіна («Променисте сьйво»), де в умовах ядерного апокаліпсису їжа зазнає остаточної ресеміотизації, перетворюючись на граничний ритуал виживання на радіоактивних руїнах колишнього комуністичного проєкту.

Доведено, що для всіх авторів спільним є використання автентичної їжі як «прустівського якоря», що забезпечує зв'язок суб'єкта з культурною пам'яттю та ідентичністю. Виявлено феномен «густативного спротиву»: в умовах «гастрономічної ентропії», коли світ втрачає символічну «читабельність», харчові практики та густативна пам'ять стають останнім резервом суб'єктності. Наукова новизна полягає в інтеграції літературознавчого, семіотичного та антропологічного підходів – зокрема, концепції «аліментарного життєпису» Л. Васварі – для аналізу механізмів трансформації аліментарного коду як маркера антропологічної катастрофи. Практичне значення результатів вбачається у можливості застосування розробленої методики для дослідження аліментарного коду в сучасній українській прозі про війну як інструменту збереження національної ідентичності в екстремальних умовах.

Ключові слова: дистопія, аліментарний код, гастрономічний образ, густативи, постекзотизм, пам'ять, ідентичність, Джордж Орвелл, Мішель Уельбек, Антуан Володін.

Постановка проблеми. У сучасному літературознавстві гастрономічний код перестає бути лише побутовим фоном і трансформується у складний сегмент національної лінгвоментальної картини з множинними сенсами. У дистопічному наративі ці трансформації особливо помітні, коли аліментарні практики виходять за межі приватного задоволення і стають маркером цивілізаційного розпаду, тотального біополітичного контролю. Дистопію у цьому контексті розглядаємо як форму антиутопії «з чітко вираженим сатиричним компонентом і гостро окресленою проблематикою неприйняття запрограмованого штучного майбутнього» [1, с. 13] в межах єдиного метажанру, особливо актуального в сучасну епоху «загострення сучасних протиріччів і труднощів прогнозування шляхів до усталеного майбутнього» [1, с. 6]. Генезис дистопічного гастрономічного коду бере початок у класичній антиутопії Дж. Орвелла, де ерзац-продукти та дефіцит смаку стають метафорою дегуманізації й символізують втрату особистої свободи. У сучасному французькому дистопічному дискурсі, зокрема у творчості М. Уельбека та А. Володіна, ця традиція зазнає радикальної трансформації. Якщо в Дж. Орвелла спостерігається «поетика нестачі», то в М. Уельбека гастрономічний код еволюціонує у бік «поетики перенасичення» та втрати сенсу споживання, а в постекзотизмі А. Володіна густативи катастрофи набувають рис ентропії та макабричного ритуалу. Таким чином, дослідження еволюції густативних образів образних дистопій дозволяє простежити, як класична антиутопія ХХ століття перетворюється на сучасну метафізичну дистопію, де їжа стає чи то, останнім bastionом, чи то остаточною поразкою людської ідентичності.

Актуальність проблеми зумовлена «антропологічним поворотом» у філологічній науці, коли гастрономічний код розглядається вже не як побутовий фон, а як складний сегмент національної лінгвоментальності [2], цілісна система ольфак-

торно-смакових та густативно-зорових чинників, що формують харчову картину світу суб'єкта через відповідні «харчові коди», «харчові символи» та «харчову систему» людини чи спільноти [3, с. 29]. У дистопічному наративі спостерігаємо, як аліментарні практики стають й інструментом біополітики: регламентований раціон, впровадження сурогатів та уніфіковані смаки або їх відсутність супроводжують процеси формування редукованого суб'єкта, позбавленого пам'яті й автентичності.

Практичне значення дослідження полягає у застосуванні концепції «аліментарного життєпису» як інструменту аналізу кризи ідентичності в екстремальних умовах – війни, соціальних революцій, екологічних катастроф. Аналіз трансформацій густативних образів у дистопічній прозі розкриває механізми виживання та опору особистості в умовах соціального колапсу, а також спонукає до переосмислення класичних теорій споживання у світлі сучасних літературних текстів, де їжа функціонує не лише як фізіологічна потреба, а й як символ культурної пам'яті та суб'єктності.

Аналіз останніх досліджень. Сучасне літературознавство розглядає гастрономічний код не лише як побутову деталь, а як складну семіотичну систему, що інтегрує лінгвістичні, культурні та антропологічні виміри. Як зазначає С. Ковпик, густативний образ – це цілісна система сенсів, що включає смакові, зорові та ольфакторні характеристики продуктів, страв і процесів їх споживання, формуючи унікальну «харчову картину світу», і ця «густативна лексика у творах художньої літератури може стати і об'єктом для глибокого лінгвістичного вивчення, і такою системою засобів творення густативних ситуацій, моделей, образів (...), і навіть картин світу» [3, с. 37].

Важливим зсувом останнього десятиліття стало зміщення фокусу з описового аналізу до критичного осмислення гастрономічних образів – як культурного та міжкультурного маркера [4] і політичного інструменту конструювання ідентичності, соціальної критики та репрезентації владних відносин [5]. Відтак, класична карнавальна концепція «бенкетного зображення» як символу тріумфу людини над світом сьогодні піддається критичному перегляду. Як зазначає Ф. Паразеколі [6], в умовах глобальних криз їжа втрачає свою символіку свободи, перетворюючись на об'єкт біополітичного контролю: сучасна культура демонструє технологічну регламентацію споживання – від алгоритмів харчових рекомендацій до державних кампаній з просування «правильного» харчування. У такому контексті їжа стає не лише культурним, а й соціально-політичним інструментом – через неї формуються тілесні норми, ідентичності та механізми влади. Отже, «гастрономічний дискурс» перетворюється на поле ідеологічної боротьби, що особливо яскраво проявляється в художніх репрезентаціях.

Особливе значення в цьому контексті набуває концепція «аліментарного життєпису» Л. Васварі [7], яка розглядає харчові практики як ключовий елемент особистості та колективної ідентичності, особливо в умовах криз (травми, війни, голокостів). Дослідниця доходить висновку, що на відміну від звичайної «гастрографії», аліментарний життєпис у контексті війни (табори, облога, депортація) стає «стратегією виживання» [7, с. 6]. Отже, їжа є метафорою культури та засобом передачі пам'яті, допомагає персонажам долати горе, реконструювати втрачене минуле та відновлювати

психологічну стабільність. У дискурсі «травматичної» літератури кулінарні описи та мотиви набувають функцій фундаментального коду ідентичності та стратегії збереження людського в екстремальних умовах. Цей процес особливо яскраво проявляється в творах, де контроль над харчуванням стає метафорою тотального підпорядкування індивіда системі – від антиутопій Дж. Орвелла до дистопічної прози М. Уельбека або А. Володіна.

Таким чином, теоретичним фундаментом дослідження виступає синтез літературознавчого, семіотичного та антропологічного підходів, що дозволяє простежити еволюцію густативних кодів. Обраний підхід унаочнює трансформацію їжі з культурного знака на інструмент контролю, висвітлюючи при цьому стратегії збереження пам'яті, ідентичності через аліментарні образи.

Метою цієї статті є комплексний компаративний аналіз трансформації гастрономічних образів у дистопічній прозі від класичної антиутопії Дж. Орвелла до сучасного французького дистопічного роману М. Уельбека й А. Володіна задля виявлення функціональних особливостей аліментарного коду (харчового символічного ряду) як інструменту моделювання катастрофічного простору та ідеологічного контролю, а також як засобу збереження культурної пам'яті та суб'єктності в умовах антропологічної катастрофи.

Новизна дослідження полягає в інтеграції літературознавчого, семіотичного та антропологічного підходів для аналізу процесів трансформації аліментарного коду в сучасній французькій дистопії, зокрема переосмислення екзистенційної функції їжі (М. Уельбек) та її ресеміотизації в умовах деградованого світу (А. Володін) як виявів біополітичного контролю та антропологічної катастрофи.

Гастрономічний код тоталітаризму в «1984» Дж. Орвелла: семіотика дефіциту та опору. У романі «1984» Джордж Орвелл створює систему гастрономічних образів, що функціонує як інструмент тоталітарного контролю та водночас як форма опору. Центральним елементом цієї системи є ольфакторний маркер Океанії – запах «вареної капусти», який пронизує всі сфери життя, від житлових коридорів до ідальні Міністерства Правди: *«Реальність була сповнена гнилих, розкладаючихся, тьмяних, вицвілих та брудних міст де постійно голодуючі люди човгали туди сюди у вицент дірвях черевиках та жили у латаних-перелатаних будівлях дев'ятнадцятого сторіччя, які постійно тхнули капустою та поганими вбиральнями»* [8, с. 47]). Цей запах, як і інші офіційні продукти в дуже обмеженій кількості – *«джин по десять центів за велику чарку»* [8, с. 31] та *«грубезна наждачна чорна кава»* [8, с. 38] – позбавлені будь-якої естетики. Визначення продуктів *«речовиною»* підсилюється низкою відповідно забарвлених епітетів, як-то *«ріденька», «водяниста», «крихка», «рідка», «порошкоподібна», «ніскоподібна», «чорна», «масляниста на смак»*. Їхне призначення – не нагодувати, а анестезувати почуття, перетворити акт харчування на механічне споживання сурогатів: *«нормований ланч – металева бляшана миска рожево-сірого боричу, скибка хлібу, кубик сиру, кухоль чорної кави Перемога та одна таблетка сахарину»* [8, с. 32].

Опис обіднього раціону в Міністерстві Правди є зразком «анти-гастрономії». Це рожево-сіре рагу (в інших перекладах), яке споживає Вінстон, *«нагадує та викликає блювоту»*, але стає частиною такого саме огидного повсякденного життя:

«Коли він змахнув сльози зі своїх очей, то несподівано зрозумів, що голодний. Він почав поглинати повні ложки борщу, які, не дивлячись на те, що він був дуже ріденький загалом, містили кубики губчастої рожевої гідоти, що швидше за все була приготованим м'ясом. Жоден з них не розмовляв, доки вони спустошували свої бляшані миски» [8, с. 72]. Цей набір гастрономів формує образ їжі як чистого палива, позбавленого будь-якої естетики чи задоволення, і стає семіотичним маркером дегуманізації.

Проте в романі існує й альтернативна гастрономічна семіотика – продукти з «чорного ринку», які повертають героям доступ до втраченої людської суб'єктності. Справжній шоколад, кава або цукор тут не просто їжа, а символи свободи та пам'яті: «Справжній цукор. Не сахарин, цукор. А тут буханець хліба – справжнього білого хліба, а не тої нашої гівняної бридоти – та невеличкий горщик варення. А ось тут бляшанка молока – але поглянь-но! Ось те чим я насправді пишаюсь. Мені довелося це як слід загорнути у мішковину, тому що...» [8, с. 92]. Окремим мотивом виступає шоколад, який фігурує в спогадах протагоніста як бажаний скарб («Одного дня надійшов шоколадний раціон. Тиждень або ж навіть місяці минули від останнього такого надходження. Він досить чітко пам'ятав той дорожочинний маленький солоденький шматочок шоколаду. Це була двоунційна плиточка (вони все ще вживали унції у ті дні) на усіх трьох. Було очевидним, що її треба обов'язково поділити на три рівні частини» [8, с. 107]), все більш недоступний у теперішньому («шоколадний пайок буде зменшено з тридцяти до двадцяти грамів» [8, с. 16]), а далі як заборонена, нелегальна насолода («Потім, неначе доторк до її власної талії щось нагадав їй, вона засунула руку до кишені і витягла невеличку плитку шоколаду. Вона розламала її навпіл і дала одну з половинок Вінстону. Навіть до того як взяти його до рук він зрозумів за запахом, що це дуже незвичний шоколад. Він був темний та блискучий, і його було загорнуто у сріблястий папір. Звичайний шоколад був тьмяно-коричневою крихкою речовиною, яка смакує, точніше ніхто не зміг би сказати, як дим від палаючого сміття. Але час від часу йому доводилося смакувати шоколад на зразок того шматочка, що вона дала йому» [8, с. 79]). Ця еволюція гастрономічного образу від обмеженого до забороненого перетворює шоколад на «прустівський якір» – тригер чуттєвої пам'яті, що відновлює зв'язок із довоєнним світом, де їжа була пов'язана з вибором і насолодою, а не з нормуванням і контролем.

Показовим є й мотив «забутих смаків», втілений в образах лимонів та апельсинів, що існують лише у фрагментах дитячих лічилок, назавжди стертих із реальності Океанії: «Апельсини та лимони кажуть Св. Клементу дзвони! (...) Я й досі гадаю, що ж таке лимони, – невідповідно додала вона. – Я вже бачила апельсини. Вони певного роду округлі жовті фрукти з товстою шкіркою» [8, с. 96]. Ці згадки про недоступні фрукти унаочнюють масштаб сенсорної амнезії, нав'язаної тоталітарною системою.

Отже, гастрономічний код у «1984» функціонує як двополюсна семіотична система. Офіційна їжа – знеособлена, позбавлена кольору, смаку й аромату – є інструментом біополітичного контролю: вона анестезує чуттєвість, руйнує індивідуальну пам'ять і редукує людину до стану біологічного механізму. Натомість заборонені продукти з чорного ринку –

шоколад, справжня кава, білий хліб – відновлюють сенсорну суб'єктність і стають формою опору, збереженою в тілесній пам'яті. Таким чином, у романі Дж. Орвелла смак виявляється останнім притулком індивідуального – тим, що тоталітаризм може нормувати й дефіцитаризувати, але не здатен повністю знищити.

Мішель Уельбек: гастрономічний занепад Заходу та хімічне щастя. У своїх романах «Покора» (2015) та «Серотонін» (2019) Мішель Уельбек використовує гастрономічні образи як діагностичний інструмент кризи західної цивілізації. У його екзистенційних дистопіях їжа перестає бути символом культурної ідентичності та перетворюється на маркер соціального розкладу. Автор протиставляє традиційну французьку кухню – «cuisine de terroir» («ближче до п'ятдесяти або шестидесяти років (...) страви з теруару (...) беруть вгору над усіма іншими задоволеннями» [9, с. 128] (тут і далі переклад Чуб В.), пов'язану з ідеями патріархального комфорту та національної спадковості, – глобалізованим сурогатам, що символізують втрату автентичності: «нове покоління антидепресантів (...) з самого початку продемонстрували дивовижну ефективність, дозволяючи пацієнтам з неочікуваною легкістю повернутися до ключових ритуалів повсякденного життя (туалет, соціальне життя, зведене до легкого спілкування з сусідами, прості адміністративні дії). Найбільш частим побічним ефектом була нудота» [10, с. 10].

У «Покорі» (фр. «Soumission») гастрономічний код стає останнім оплотом буржуазного світу для професора Франсуа. Традиційні страви – конфі з качки, фуа-гра, кагор, якими протагоніст з радістю «поласував би прям у готельному номері» [9, с. 142] – втілюють ностальгію за минулою Францією, де їжа була не просто фізіологічною потребою, а ще й насолодою і ритуалом, що об'єднував людей «Марі-Франсуаза подала томлені гомілки ягняти з обсмаженою картоплею, і я почав втрачати голову» [9, с. 170]. Проте з приходом нового політичного порядку ці символи занепадають, поступаючись місцем стандартизованим та мультикультурним продуктам (спочтаку суші, а потім табуле), які маркують Францію, що стає не надто «французькою», але ж ««Хочеш суші?», звісно, вона погодилася, люди завжди погоджуються, коли їм пропонують суші» [9, с. 46]. Зміна раціону – від вина до регламентованих «тверезих» трапез – стає ознакою ідеологічного зсуву, де індивідуальне задоволення підпорядковується новим нормам, в яких «конфі з качки мало сумісне з громадянською війною» [9, с. 138].

У «Серотоніні» (фр. «Sérotinine») гастрономічний занепад набуває ще більш трагічного звучання. Головний герой, спеціаліст з сільського господарства Флоран-Клод Лабруст, стає свідком занепаду традиційних французьких сирів під тиском європейських квот та глобалізаційних тенденцій («ліваро і навіть пон-л'Евек залишилися в Китаї цілковито невідомими» [10, с. 124]), а далі й сам впадає в депресію, уособлюючи той самий крах традиційної Європи, втрати національної ідентичності, який М. Уельбек осмислює в більшості своїх романів.

Проте справжня катастрофа криється не лише в економічних змінах, а в заміні природних смаків хімічними сурогатами. Препарат «Канторікс», який приймає Лабруст, підвищує рівень серотоніну, але позбавляє як відчуття «відрази» (фр. *dégoût*), так і здатності відчувати справжній смак життя

(фр. *goût*): «Пам'ятаю, як я схопив шмат домашньої кров'яної ковбаси і довго його жував, прям за кермом мого джипу, але по-справжньому смаку не відчув» [10, с. 252]. Так «хімічний густатив» стає символом атомізації суспільства, де люди споживають не їжу, а стандартизовані продукти та антидепресанти, поступово втрачаючи зв'язок із власною культурною спадщиною: «Моя перша дія – увімкнути електричну кавоварку (...). Цигарку я закурю тільки після першого ковтка (...). Кілька хвилин потому, після двох чи трьох цигарок, я приймаю пігулку Канториксу з четвертю стакану мінеральної води – переважно Вольвік» [10, с. 7]. Так, позбавляючись депресії, протагоніст врешті виявляється «позбавлений бажань так само як і сенсу жити» [10, с. 260].

Отже, в обох романах простежуємо суголосну тенденцію: М. Уельбек підкреслює, що сучасна людина втрачає не лише смакові відчуття, а й здатність до емоційної та культурної насолоди, як-то від прийому їжі чи то спілкування. Їжа в його романах перестає бути об'єднуючим ритуалом і перетворюється на маркер самотності – від заморожених страв, які розігріває Франсуа в порожній квартирі, до хімічних заміників їжі, на які переходить Лабруст. Таким чином, гастрономічна парадигма М. Уельбека фіксує онтологічну самотність індивіда в світі, де хімічне щастя заміщує втрачений зв'язок із рідною землею, а традиційні смаки – останні оплоти гуманістичних цінностей – зникають під тиском глобалізації та біополітичного контролю.

Антуан Володін: «постекзотична» кухня як метафора деградації та стратегія виживання. Антуан Володін у своїх «постекзотичних» романах (детальніше про авторську «жанрову» позначку та кореляцію з постмодерністською дистопією – у наших попередніх дослідженнях [11]) створює світ, де їжа перестає бути джерелом насолоди чи культурним маркером і натомість стає символом виживання, деградації та останнім оплотом пам'яті. У його прозі гастрономічний код набуває апокаліптичного звучання, відображаючи розпад соціальних структур, втрату ідентичності та повну деградацію людської природи в екстремальних умовах. «Постекзотична» гастрономія в А. Володіна – це вже не звичний опис харчування, а складна антропологічна модель існування після історичного краху, де тілесність, пам'ять і природа вступають у нові, радикально змінені відносини.

У романі «Променисте с'яво» (фр. «*Terminus radieux*») змальовано світ після ядерної катастрофи, де Сибір перетворюється на простір постійного опромінення та напіврозпаду. У цьому середовищі їжа втрачає будь-які гарантії безпеки – вона походить із зараженого ґрунту, позбавлена стабільних смакових характеристик і часто є потенційно токсичною. Харчування більше не пов'язане з культурою чи задоволенням, а функціонує як мінімальна біологічна необхідність. Герої змушені споживати випадкові ресурси посткатастрофічного середовища – дичину, гриби, дикі рослини, що свідчить про радикальну деградацію кулінарної культури та перехід до примітивного виживання: «Він їв м'ясо зайця, суп з білок, ворон» [12, с. 277]. Продукти і процеси споживання віддзеркалюють процеси поступової дегуманізації людської істоти: «Марксизм-ленінізм забороняє (...) їсти чоловічину. – Тож чому ти нам її приніс? – Допоможете мені розібратися з нею. Не хочу, щоб ворони та криси жерли її серед ступи. (...) – Ми кілька тижнів вже нічого

не їли, але ніколи не станемо їсти м'ясо людської істоти» [12, с. 332].

Такий тип харчування засвідчує зникнення гастрономічного порядку як соціального феномена: їжа більше не структурує спільноту, а лише підтримує біологічне існування. Водночас у цьому світі формується своєрідний «вегетальний постекзотизм», де рослинність і гриби стають головними агентами існування, а виживання залежить від мінімальних природних ресурсів, що залишилися після катастрофи: «Якісь гриби. Лисички, дощовики, сиріжки» [12, с. 93], «лохина й чорниця» [12, с. 711]. Ця каталогізація грибів і рослин має не лише описову функцію, а й онтологічне значення: через вживання природних форм в умовах постапокаліптичного світу та на межі повної дегуманізації персонажі намагаються зберегти знання про світ і мінімальну культурну пам'ять. Акт називання рослин постає політичним жестом – способом надати голос природі, що пережила людину та її ідеологічні проєкти. У постекзотичному універсумі природа більше не є об'єктом контролю, а виступає автономною силою, яка визначає нову логіку існування: «Орієнтирів більше не існує, нам доводиться мати справу зі світом вовків, ведмедів та грибів» [12, с. 14]. У цьому контексті харчування стає формою співіснування з деградованим середовищем, де людина змушена пристосовуватися до світу, що втратив звичну структуру.

Особливу роль у романі відіграє сенсорний вимір досвіду – запахи й смаки, що формують атмосферу перманентного розпаду. Густативні образи нерозривно пов'язані з ольфакторними: їжа і простір існування описуються через запахи гниття, розкладу та токсичних випарів, які визначають матеріальність посткатастрофічного світу: «Різкі запахи. Смола, гнилий мох, трухлява деревина, болотний газ. Смород, що виривається з глибоких шарів землі. Пахоці кори, в'язких соків, що застоювалися під нею, затхлий запах личинок» [12, с. 118]. У цих сенсорних описах смак і запах сигналізують про загальний стан світу – його органічний і історичний розпад. Їжа існує у тому самому реєстрі, що й розкладання матерії: вона є частиною деградованого природного циклу, а не культурного порядку. Внаслідок цього змінюється й антропологічний статус харчування: воно більше не відновлює сили й не забезпечує стабільність життя, а лише відтермінує смерть.

Таким чином, «постекзотична» гастрономія у Володіна виходить за межі біологічної необхідності й перетворюється на ритуал пам'яті. Через практики споживання мінімальних ресурсів персонажі намагаються зберегти залишки культурної ідентичності та суб'єктності у світі, що перебуває у стані незворотного розпаду. Їжа функціонує як останній зв'язок із втраченим історичним досвідом і водночас як знак його остаточного зникнення, стаючи формою екзистенційного опору та свідченням виживання на руїнах колишніх ідеологій. Водночас звернення до архаїчних, позаінституційних форм споживання набуває в А. Володіна характеру регресивної утопії – повернення до природних засад як єдиного можливого виходу зі стану дистопічного розпаду.

Компаративний аналіз демонструє суттєву еволюцію аліментарного коду в дистопічній прозі ХХ століття: якщо в класичній антиутопії Дж. Орвелла їжа виступає переважно інструментом прямого тоталітарного приниження та дегуманізації через дефіцит і ольфакторний і густативний контроль,

то в сучасних французьких дистопіях акценти зміщуються у площину біополітичного контролю та онтологічної кризи. У М. Уельбека гастрономічні образи маркують занепад національної кухні (як метафори ідентичності) під тиском соціальних і глобалізаційних процесів, де втрата справжнього смаку символізує відчуження індивіда, його асоціалізацію. Натомість у «постекзотизмі» А. Володіна аліментарний код метафоризує дегуманізацію і перетворюється на інструмент моделювання катастрофічного простору, де виживання на радіоактивних руїнах постає як екзистенційний спротив остаточному колапсу ідеологічних і антропологічних структур.

Отже, текстуральний аналіз продемонстрував, як в умовах розпаду соціальних та екологічних структур реальність редукується до свого найбрутальнішого, матеріального виміру: світ стає «істивним» у буквальному сенсі – доступним лише як ресурс фізичного виживання, позбавлений будь-якого культурного чи емоційного навантаження. Цей стан тотальної десимволізації і становить те, що можна визначити як «гастрономічну ентропію». У цьому контексті особливої аналітичної ваги набуває концепція «аліментарного життєпису» Л. Васварі: харчові практики та густативна пам'ять формують ідентичність суб'єкта так само повно, як вербальна автобіографія. Таким чином, трансформація густативних кодів у досліджуваних творах відображає перехід від їжі як соціального маркера до їжі як останнього антропологічного якоря: пам'ять про людське втілюється вже не в ідеологемах, а у фізичному відчутті текстури та смаку – останньому резерві суб'єктності в ситуації тотального символічного розпаду.

Висновки і перспективи. Проведений аналіз засвідчує, що гастрономічний образ у дистопічному наративі ХХ–ХХІ століть трансформувався з елемента побутового опису на потужний маніфест ідентичності. Компаративний розгляд творів Дж. Орвелла, М. Уельбека та А. Володіна дозволяє констатувати перехід від дистопії голоду до дистопії сурогату: якщо в класичній антиутопії Дж. Орвелла аліментарний код маркує дефіцит фізичного ресурсу та дегуманізацію через злидні, то в сучасній французькій прозі акцент зміщується на втрату здатності відчувати автентичний «смак життя» внаслідок його технологічної, хімічної або ідеологічної підміни.

Доведено, що справжня їжа функціонує в досліджуваних текстах як «прустівський якір» – засіб збереження зв'язку суб'єкта з історичною пам'яттю та культурною ідентичністю. У М. Уельбека руїнація традиційної гастрономії символізує занепад європейської культури під тиском глобалізації; в А. Володіна споживання решток на руїнах радянського проєкту стає актом граничної солідарності та екзистенційного спротиву. У цьому контексті концепція «аліментарного життєпису» Л. Васварі набуває ключової аналітичної ваги: саме харчові практики вибудовують ідентичність суб'єкта, а густативна пам'ять виявляється здатною зберігати людське там, де ідеологічні та соціальні структури зазнали колапсу. Спільним для всіх трьох авторів є феномен «густативного спротиву» – останнього резерву суб'єктності в ситуації тотального розпаду.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням аліментарного коду в сучасній українській літературі про війну – зокрема, його ролі у моделюванні механізмів збереження ідентичності в умовах історичної катастрофи.

Література:

1. Андрейчикова О. А. Проблематика та класифікації сучасної антиутопії (українська та світова літератури). *Записки з романо-германської філології*. 2023. Вип. 2 (51). С. 4–16.
2. Швець Ю. В. Густаторний код української лінгвоментальності: лінгвокультурологічний і психолінгвістичний аспекти: дис. ... д-ра філософії : спец. 035 «Філологія». Одеса, 2025. 343 с.
3. Ковлік С. І. Поетика густативів (на матеріалах творів української прози XIX ст.): монографія. Кривий Ріг, 2014. 179 с.
4. Cherkashyna T., Mercantini S., Bieliavska M., Satanovska A. Functions of Gastronomic Images in the Novel *Ni Ève, Ni Adam* by Amélie Nothomb. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*. 2021. Vol. 557. P. 76–82. DOI: 10.2991/assehr.k.210525.010.
5. Holm J. L. *Comfort Food: Gastronomy and National Self-Fashioning in Twentieth- and Twenty-First-Century French Literature and Film* : dis. ... Dr of Philosophy. Charlottesville : University of Virginia, 2014.
6. Parasecoli F. *Bite Me: Food in Popular Culture*. Oxford ; New York : Berg Publishers, 2008. DOI: 10.5040/9781350044616.
7. Vasvari L. O. Introduction to and Bibliography for the Study of Alimentary Life Writing and Recipe Writing as War Literature. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*. 2015. Vol. 17, № 3. DOI: 10.7771/1481-4374.2781.
8. Орвелл Дж. 1984 : роман-антиутопія / пер. з англ. В. Данмер. Кривий Ріг : Hurtom.com, 2013. 321 с.
9. Houellebecq M. *Soumission*. Paris : Flammarion, 2015. 337 p.
10. Houellebecq M. *Sérotinine*. Paris : Flammarion, 2019. 385 p.
11. Чуб В. П. Поетика романної прози Антуана Володіна : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн». Харків, 2018. 281 с.
12. Volodine A. *Terminus radieux* : roman. Paris : Seuil, 2014. 778 p.

Chub V., Yatsenko I. The Poetics of Gustatives in Dystopian Discourse: From G. Orwell to M. Houellebecq and A. Volodine

Summary. This article presents a comprehensive comparative analysis of the transformation of gastronomic images in George Orwell's classic dystopia and the contemporary dystopian novels of M. Houellebecq and A. Volodine. The relevance of the study is determined by the «anthropological turn» in the humanities, where the alimentary code is considered a complex semiotic system and an instrument of biopolitical control. The aim of the study is to identify the functional characteristics of the alimentary code as a means of modelling catastrophic space and ideological pressure on the individual.

The study establishes that the gastronomic image has evolved from an element of everyday description to a manifesto of identity. Drawing on Orwell's novel *1984*, the article reconstructs a «poetics of scarcity» in which ersatz products and olfactory terror become instruments of dehumanisation. In Houellebecq's prose (*Submission, Serotonin*), a transition to a «dystopia of the surrogate» is identified, whereby the decline of the national terroir and the replacement of natural flavours with chemical antidepressants symbolise the ontological loneliness of the individual in the age of globalisation. Particular attention is paid to Volodine's «post-exoticism» (*Radiant Terminus*), in which, amid nuclear apocalypse, food undergoes ultimate resemiotisation, becoming a liminal ritual of survival on the radioactive ruins of the former communist project.

The study demonstrates that all three authors share the use of authentic food as a «Proustian anchor» that

maintains the subject's connection to cultural memory and identity. The phenomenon of «gustatory resistance» is identified: under conditions of «gastronomic entropy,» alimentary practices and gustatory memory become the last reserve of subjectivity. The scholarly novelty lies in the integration of literary, semiotic, and anthropological approaches – in particular, L. Vásváry's concept of «alimentary life writing» – to analyse the mechanisms of transformation of the alimentary code as a marker of anthropological catastrophe. The practical significance of the findings lies in the potential application of the developed methodology to the study of the alimentary code in contemporary Ukrainian

war prose as an instrument for preserving national identity under extreme conditions.

Key words: dystopia, alimentary code, gastronomic image, gustatory images, post-exoticism, memory, identity, George Orwell, Michel Houellebecq, Antoine Volodine.

Дата першого надходження статті
до видання: 13.02.2026

Дата прийняття статті до друку
після рецензування: 10.03.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 29.04.2026